

המאמרים בחוברת זו של 'פעמים' עוסקים בליטורגייה ובפרשנות בימי הביניים. במאמר הפותח דנים שמעון פוגל ומשה לביא ביחידות 'יתברך' – יחידות פתיחה המתחילות במילים 'יתברך שמו של הקב"ה', והעוסקות בשבחי האל בזיקה למהלך המדרשי או הדרשני שבראשו הן מופיעות. עיון ביחידות אלו – רבות מהן בקטעי גניזה הנדונים במאמר זה לראשונה – מצביע על זיקות סגנוניות ותוכניות לתפילה ולפיוט. נראה כי יחידות אלו נעו בין הקשרי ביצוע בבית הכנסת ובין גיבוש ספרותי בחיבורים מדרשיים בעיבודיהם המאוחרים. התהליכים שאחריהם מתחקים מחברי המאמר מסבירים תמורות יסוד שהתרחשו בספרות הרבנית במזרח בימי הביניים, ובראשן המפנה ברבי-מערכת הספרותית היהודית מן הספרות המדרשית-התלמודית הקולקטיבית אל תפיסת הספר והמחבר המיוצגת ביצירות המונוגרפיות הגדולות משלהי תקופת הגאונים.

ד"ר שמעון פוגל, המרכז לחקר הגניזה, אוניברסיטת חיפה

skfogel@gmail.com

ד"ר משה לביא, המרכז לחקר הגניזה והחוג לתולדות ישראל ומקרא, אוניברסיטת חיפה

moshe.lavee@googlemail.com

לשני סידורים קדומים, סידור רב סעדיה גאון וסידור ר' שלמה בן נתן, נודעת חשיבות רבה לחקר נוסחי התפילה שנמצאו בגניזה הקהירית ובכלל זה לחקר גלגולי הנוסח של ברכת המזון. אורי ארליך ואבי שמידמן בוחנים במאמרם את ברכת המזון על פי כל עדי הנוסח הידועים של שני סידורים אלו. הם מציגים את הנוסח המקורי המשוער של כל אחד מן הסידורים, מצביעים על ההבדלים העיקריים בין שני הסידורים, ודנים בהשלכותיהם.

אורי ארליך, המחלקה למחשבת ישראל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ehrllich@exchange.bgu.ac.il

ד"ר אבי שמידמן, המחלקה לספרות עם ישראל,
אוניברסיטת בראילן
shmidman@gmail.com

מאמרו של אמיר מזור דן בפרטים ביוגרפיים על אודות הרמב"ם שנזכרו במקור מוסלמי שטרם נדון בקשר לרמב"ם - פירוש הקוראן של אבו חיאן אלג'רנאטי (1256-1344). הוא עומד על הדרך שבה בחר הפרשן המוסלמי להציג את הרמב"ם, ובוחר את דבריו לאור המידע על הרמב"ם בחיבורים פרי עטם של מוסלמים אחרים.

ד"ר אמיר מזור, אוניברסיטת חיפה
amir.mazor@mail.huji.ac.il

מאמרו של יהושע בלאו מציג שורה ארוכה של הערות לשוניות לטקסט המקורי של 'מורה הנבוכים' כפי שנדפס במהדורת יששכר יואל. חלק מהערות אלו מציעות הבנה שונה של הטקסט (למשל עמ' 168, שורה 2; עמ' 192, שורה 5) או קריאה שונה שלו (למשל עמ' 133, שורה 14; עמ' 228, שורה 23). חלקן נוגעות לסגנונו האישי של הרמב"ם (למשל שימושו הנרחב בכינויי רמז, עמ' 5, שורה 2), להשפעת הדיאלקט הספרדי (למשל 'אד' ו-', עמ' 189, שורה 13) ולשימוש המוחשי בתווית היידוע (עמ' 177, שורה 22). הערות רבות עוסקות במאפיינים של הערבית הבינונית (ערבית-יהודית).

פרופ' (אמריטוס) יהושע בלאו נפטר בעת הכנת החוברת לדפוס. הוא לימד בחוג לשפה וספרות ערבית באוניברסיטה העברית בירושלים, היה הנשיא השלישי של האקדמיה ללשון העברית וחתן פרס ישראל לשנת תשמ"ה.

הפרשן הקראי יפת בן עלי ידוע בנטייתו לנתח את המניעים הפסיכולוגיים של הדמויות המקראיות. אריה צורף בוחן את האופן שבו ניתח יפת את התנהגותו של דוד ואת הלך רוחו בימים האחרונים לשלטונו, ובפרט את יחסיו עם בניו, את גישתו לסוגיית ירושת הכתר ואת

יחסיו עם יואב. תוכנותיו של יפת מושוות לאלה של מפרשי ימי הביניים היהודים, מפרשים נוצרים וחוקרים מודרניים.

ד"ר אריה צורף הוא עמית מחקר בחוג למקרא באוניברסיטת תל-אביב.

arye.zoref@mail.huji.ac.il

מאמרו של מיכאל ארליך עוסק בשלושה תיאורים של ארץ-ישראל וקהילותיה שנכתבו במהלך העשור השני של המאה השלוש עשרה. מחבריהם, שמואל בן שמשון, מנחם החברוני ויהודה אלחריזי, הבחינו בין קהילות יהודיות שבערי החוף, שנשלטו על ידי הצלבנים, לבין הקהילות באזורי הפנים, שהיו תחת השלטון האיובי. שמואל בן שמשון ומנחם החברוני התעלמו מקהילות החוף, שכן לא ראו בהן מקור אמין למסורות קדושה ארץ-ישראליות, ואילו אלחריזי תיאר את קהילת עכו כמילים קשות בגלל יחס חכמיה אל הרמב"ם.

ד"ר מיכאל ארליך, המחלקה ללימודי המזרח התיכון, אוניברסיטת ברי-אילן

michael.ehrlich@biu.ac.il

גרסיה דה אורטה (1501-1568) היה רופא יהודי שחי בפורטוגל כ'נוצרי חדש' (מן האנוסים). בשנת 1534 נמלט מאימת האינקוויזיציה למושבה הפורטוגלית בגואה שבהודו, והתגורר שם למעלה משלושים שנה, עד מותו. בשנת 1563 פרסם דה אורטה ספר על אודות צמחי המרפא והסמים של הודו. גם בשנותיו בהודו הוא הסתיר את יהדותו, ורוני רייך בודק במאמרו אם בכל זאת יש בספר רמזים ליהדותו של המחבר.

פרופ' (אמריטוס) רוני רייך, החוג לארכיאולוגיה, אוניברסיטת חיפה

Ronny@research.haifa.ac.il

נמרוד געתון מפרסם תעודה העוסקת במסעם של השד"רים החברונים הרבנים יצחק זאבי וחיים רחמים

בג'איו באירופה ובביקורם בקהילת באיון שבצרפת
בשנת 1768. ד"ר נמרוד געתון הוא חוקר במכון
לחקר התפוצות ע"ש גולדשטיין-גורן באוניברסיטת
תל-אביב ופוסט-דוקטורנט במחלקה להיסטוריה כללית
באוניברסיטת בראילן.
במדור 'לזכרם' מובאים דברי ההספד של פרופ' חגי בן-
שמאי על פרופ' יהושע בלאו ז"ל.